

Εισήγηση κ. Ανθής Κατσιρίκου, Διευθύντριας της Βιβλιοθήκης του Πολυτεχνείου Κρήτης - Υποψηφία Διδάκτωρ του Ιονίου Πανεπιστημίου, του Τμήματος Βιβλιοθηκονομίας - Αρχειονομίας

“Το μέλλον των βιβλιοθηκών όπως διαγράφεται μέσα από τις συνεργασίες”

Καλημέρα σας. Η παρούσα εισήγηση αντλεί το θέμα της από τον υπότιτλο της ημερίδας για το μέλλον μας μετά την εποχή του ΕΠΕΑΕΚ και έχει στόχο να θέσει κάποιους αρχικούς προβληματισμούς για το μέλλον των βιβλιοθηκών, γιατί μέχρι τώρα έχουμε ήδη επιτύχει πάρα πολλά πράγματα, αλλά είμαστε στη μέση του δρόμου, ουσιαστικά και χρειάζεται να τα προχωρήσουμε παρά πέρα, ακριβώς για να αξιοποιηθούν ουσιαστικά. Επειδή λοιπόν για να ωριμάσουν οι σκέψεις και να γίνουν αποφάσεις χρειάζεται χρόνος και πολύ συζήτηση, σκέφτηκα να σας θέσω κάποιους προβληματισμούς, οι οποίοι θα συνεχιστούν και σε άλλες ευκαιρίες, ενδεχομένως και σε άλλες συνεδριάσεις είτε παρόμοιες, είτε πιο στενές.

Οι συνεργασίες δεν είναι καινούριο φαινόμενο για τις βιβλιοθήκες. Το νέο στοιχείο σήμερα, με την αρωγή των ηλεκτρονικών μέσων επικοινωνίας, είναι οι ραγδαίες αλλαγές που συμβαίνουν και σε οργανωτικό επίπεδο και οι οποίες με τη σειρά τους είναι αυτές που οδηγούν στην καινοτομία και διαμορφώνουν ένα περιβάλλον αενάως μεταβαλλόμενο και εξελισσόμενο, χωρίς προβλεπόμενη, τουλάχιστον προς το παρόν, μορφή.

Ως στόχοι των κοινοπραξιών, ιδίως εκείνων των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών, από μια γρήγορη ματιά στη βιβλιογραφία, μπορούν να μνημονευθούν οι παρακάτω Υπηρεσίες, στις οποίες εύκολα θα αναγνωρίσουμε εν πολλοίς, τόσο τις δραστηριότητες της δικής μας Κοινοπραξίας, όσο και τις κάθετες δράσεις των Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών του Γ΄ Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης:

α) ενιαία ή εθνική πολιτική, ανάλογα με τη φύση της κοινοπραξίας, για την κοινή συγκρότηση συλλογής έντυπου και μη υλικού, με παράδοση τεκμηρίων και διαδανεισμό.

β) κοινή χρήση και πρόσβαση σε βάσεις δεδομένων και πηγές πληροφόρησης.

γ) συλλογικός κατάλογος.

δ) συγκρότηση κοινής ή εθνικής πολιτικής περί τα πνευματικά δικαιώματα.

ε) εκπαίδευση και εξέλιξη του προσωπικού.

στ) εκπαίδευση των χρηστών στις πηγές πληροφόρησης, στην αναζήτηση και ανάκτηση των πληροφοριών, δραστηριότητα που πια θεωρείται επιβεβλημένη για τις βιβλιοθήκες της ψηφιακής εποχής. Ο πληροφοριακά ενημερωμένος αναγνώστης είναι στο επίκεντρο των συζητήσεων και αναζητήσεων τα τελευταία χρόνια.

ζ) κοινό ή εθνικό σύστημα αποθήκευσης της επιστημονικής γραμματείας και οργάνωσης των μεταδεδομένων.¹ Μια σύγχρονη πρακτική που προσπαθεί να αντιμετωπίσει το πρόβλημα της διαρκούς αυξήσεως των τιμών των επιστημονικών περιοδικών με εναλλακτικούς τρόπους έκδοσης και που βρίσκει όλο και περισσότερους οπαδούς.

η) ενδυνάμωση της διδακτικής πρακτικής με καινοτόμα ηλεκτρονικά εργαλεία, σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και διεθνές επίπεδο, στο οποίο οι βιβλιοθήκες έχουν ενεργό και διαρκή ρόλο, μια και είναι αυτές που παρέχουν τις πηγές. Η πρακτική αυτή θα θέσει σε κίνδυνο αργά ή γρήγορα το όλο σύστημα διδασκαλίας και αυτό θα φανεί καθαρά τη στιγμή που διάσημες βιβλιοθήκες θα θέσουν δωρεάν τα μαθήματα

¹ Βλέπε πρωτοβουλίες SPARC, BioMed, PubMed, BioOne, E-Print Repository, NCSTRL, OAI: Open Archives Initiative, RePec κα.

αυτά στο δικτυακό τους τόπο. Μάλιστα η στιγμή αυτή είναι προ των πυλών. Εδώ ακριβώς είναι που αποκαλύπτεται, περισσότερο από κάθε άλλη πτυχή του έργου της βιβλιοθήκης και η παρουσία της ανταγωνιστικότητας στις παρεχόμενες υπηρεσίες.

Από τα παραπάνω, είναι σαφές ότι μιλώντας για συνεργασίες σήμερα, καλούμαστε να ανοιχτούμε εξίσου τόσο στα τμήματα και στη διοίκηση του ιδρύματος, αφού τέτοιες πολιτικές και στρατηγικές απαιτούν πριν τη συνεργασία με τη βιβλιοθήκη για να υλοποιηθούν, όσο και στους διεθνείς οργανισμούς, σε βιβλιοθήκες του εξωτερικού κλπ.

Όμως, οι συνεργασίες χάνουν μεγάλο μέρος της δυναμικής τους αν περιορίζονται στην ολοκλήρωση μεμονωμένων έργων. Και ευτυχώς αυτό δε συμβαίνει. Οι συνεργασίες των βιβλιοθηκών παρέχουν τη δυνατότητα συντονισμού υπηρεσιών και εξοικονόμησης πόρων, όχι μόνον των οικονομικών, αλλά κυρίως του ανθρώπινου δυναμικού και αρτιότερης αξιοποίησής του για την αποδοτικότητα και την αποτελεσματικότητα των υπηρεσιών και των πηγών.²

Είναι αυτονόητο ότι οι βιβλιοθήκες υπόκεινται στον προγραμματισμό και τον έλεγχο των οργανισμών στους οποίους ανήκουν, όμως η συνεργασία υποβάλλει, εμπνέει, συντονίζει και ίσως στο τέλος να επιβάλει λειτουργίες, υπηρεσίες, οργανωτικά σχήματα, δομημένα όλα σε νέες βάσεις. Βέβαιον πάντως είναι, ότι το σύνολο αυτό ανταποκρίνεται σε ένα περιβάλλον που έχει εκπαιδευθεί στην εμπιστοσύνη, στις μαθησιακές ευκαιρίες, στη συμμετοχή του προσωπικού, στην οργανωσιακή εξέλιξη και στην ομαδική εργασία.

Αν στόχος μας είναι οι ανάγκες των χρηστών και η συνεχής οργανωσιακή εξέλιξη, είναι στο χέρι μας, με τη χρήση των νέων τεχνολογικών και δικτυακών δομών, συνοδευόμενων από τις απαραίτητες οργανωτικές μεταβολές και προσαρμογές, να αναπτύξουμε τις νέες εκείνες υπηρεσίες που οι χρήστες έχουν ανάγκη, να τις εξελίσσουμε διαρκώς, ανάλογα με τις προκλήσεις που μας έρχονται από έναν διαρκώς ανταγωνιστικό μεταβαλλόμενο κόσμο και να τις συνδέουμε με τη διεθνή πραγματικότητα.

Η διαχείριση της γνώσης και η ιδεατή οργάνωση έχουν εδώ ένα σημαντικό ρόλο να παίξουν στις κοινοπραξίες των βιβλιοθηκών, ώστε να διευκολύνεται και να εμπλουτίζεται το περιεχόμενο της καθημερινότητάς μας, σε συνδυασμό με την αυξημένη αποδοτικότητα και το μειωμένο κόστος.

Η εμπειρία έχει δείξει ότι άνθρωποι και οργανισμοί μπορούν να εργαστούν μαζί στενά, βασιζόμενοι σε κοινούς στόχους, κοινή κατανόηση και δέσμευση απέναντι στο συνεργατικό σχήμα, που αντιλαμβάνονται και ως προσωπική επιτυχία.

Έτσι, κάθε μέλος του προσωπικού αποτελεί μέλος μιας ομάδας ειδικών από τις συνεργαζόμενες βιβλιοθήκες, ανάλογα με το καθήκον που επιτελεί, χωρίς να χάνει την οργανική και ιεραρχική του σύνδεση με το μητρικό οργανισμό. Τέτοιες ομάδες, που λειτουργούν και σήμερα άτυπα, είναι η υπεύθυνη για τις πηγές πληροφόρησης, για τη συνεργατική καταλογογράφηση και την παράδοση υλικού, ενώ κάλλιστα μπορούν να δημιουργηθούν ομάδες για τη μεταφορά τεχνολογίας, την υποστήριξη της διδακτικής διαδικασίας και των ηλεκτρονικών μαθημάτων ανά θεματικές ενότητες, την επιστημονική επικοινωνία και την εκδοτική διαδικασία, τη διαρκή εκπαίδευση του προσωπικού κ.α.

Η αποτελεσματική συνεργασία δεν είναι συμπτωματική. Στηρίζεται σε κανόνες και ακολουθεί τεχνικές οικοδόμησης μιας νέας συνειδητής κουλτούρας με επίκεντρό της τις κοινές αξίες και το ανοιχτό μυαλό. Είναι τόσο προκλητική όσο και

² Βλέπε TriUniversity Group of Libraries στον Καναδά που συνίσταται από τις Βιβλιοθήκες των Πανεπιστημίων Guelph, Waterloo και Wilfrid Laurier, τα οποία δεν γειτονεύουν χωροταξικά, το ένα μάλιστα απέχει 20 χλμ. από τα άλλα δύο.

απειλητική για τις ρουτίνες και την ασφάλεια του αδιασάλευτου της εργασιακής μας καθημερινότητας.

Ακριβώς για το λόγο αυτό της απειλής είναι που χρειάζεται προετοιμασία και προσαρμογή για την αλλαγή. Γι αυτό είναι αναγκαία η προκαταρκτική εκπαίδευση του προσωπικού, προϊσταμένων και υφισταμένων, για να γίνουν οι συγκρούσεις δημιουργικότητα, για να μετατραπούν οι ανασφάλειες σε βεβαιότητες και ανάληψη ευθυνών.

Η μεγαλύτερη επένδυση που μπορεί να γίνει στο σημερινό εργασιακό περιβάλλον, είναι η επένδυση στο ανθρώπινο δυναμικό, όχι στις πηγές, ούτε στις υποδομές. Η διαχείριση της γνώσης έχει ένα λόγο να πει για τον τρόπο που επωφελείται κανείς από την κοινοποίηση της οργανωσιακής γνώσης και πώς αυτό επιτυγχάνεται.

Ο μεγαλύτερος παράγοντας επιτυχούς συνεργασίας είναι οι ανθρώπινες σχέσεις. Η ομαδική εργασία απαιτεί λοιπόν γνωριμία των μελών μεταξύ τους, ιδιαίτερα αν η ομάδα δεν είναι φυσική, αλλά ιδεατή, και ανήκει στις ευθύνες των ηγετών των βιβλιοθηκών και της κοινοπραξίας να οργανώσουν γεγονότα, σαν αυτό εδώ που συμμετέχουμε τώρα για τα μέλη των επιμέρους ομάδων.

Ένα κρίσιμο αναγκαίο συστατικό της οικοδόμησης των σχέσεων είναι η εμπιστοσύνη, χαρακτηριστικό που κερδίζεται κάθε στιγμή και στηρίζεται στην αμοιβαία ανάγκη και στο κοινό διαφέρον, συμφέρον ή ενδιαφέρον. Μέσα στις σχέσεις αυτές των μελών των ομάδων, ενδο- ή δια-οργανωσιακών ενυπάρχει και η σύγκρουση, γεγονός που κατά την καινοτομία οδηγεί στη δημιουργικότητα μάλλον, παρά στη διάλυση.

Κρίσιμο στοιχείο, επίσης, των κοινοπραξιών και των συμμαχιών είναι η μάθηση, με την έννοια της μαθησιακής συμπεριφοράς, εγκατεστημένης και εμπνευσμένης από τον οργανισμό, παρά από την προσωπική επιθυμία εκάστου, ως μέρος του εργασιακού καθήκοντος και όχι ως πάρεργο.

Απαραίτητο στοιχείο στο προτεινόμενο εγχείρημα είναι η διοικητική αποδοχή της συνεργασίας και η δέσμευσή της στις απαιτήσεις του συνεργατικού σχήματος. Τα οφέλη από τη συνεργατική στρατηγική εύκολα αναγνωρίζονται, τόσο από τη διοίκηση των οργανισμών και τους χρήστες, όσο και από το προσωπικό των βιβλιοθηκών.

Έχουμε ήδη μια γεύση από αυτό, παρόλο που μέχρι σήμερα τα αποτελέσματα αφορούν στην αγορά υπηρεσιών περισσότερο, και λιγότερο τη δημιουργία υποδομών και υπηρεσιών, πράγμα που θα στέριωνε τη συνεργασία και θα οδηγούσε σε καινοτόμες ανταγωνιστικές παροχές, με εξοικονόμηση χρόνου, πόρων, ανθρώπινου δυναμικού, σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.

Η οργανωτική δομή των συνεργασιών που στηρίζεται στις ομάδες προϋποθέτει βεβαίως και την ομάδα των διοικούντων των βιβλιοθηκών, που σε συνεργασία με τις επιμέρους ομάδες αναζητούν τους νέους στόχους, τη στρατηγική και την τακτική υλοποίησής τους. Με τον τρόπο αυτό, οι συμμετέχοντες οργανισμοί είναι και ενήμεροι και δεσμευμένοι τόσο από τις κοινές αποφάσεις, όσο και από τις νέες απαιτήσεις, είτε σε προσωπικό, είτε σε εξοπλισμό και γνώση.

Η ομαδική εργασία και η συνεργατική στρατηγική απαιτούν πάνω απ' όλα τη δέσμευση της διοίκησης και για ένα ακόμα λόγο: οι οργανωτικές δομές αλλάζουν, οι προτεραιότητες ιεραρχούνται διαφορετικά και οι προϋπολογισμοί προσαρμόζονται αναλόγως. Η ενορχήστρωση και ο συντονισμός είναι δύσκολο έργο, αφού η αρμονία εξαρτάται από περισσότερους του ενός αποφασίζοντες.

Επιπλέον, σε αυτό το εργασιακό περιβάλλον το προσωπικό αναλαμβάνει ευθύνες, άρα και αρμοδιότητες επίλυσης προβλημάτων, επίτευξης στόχων και

σκοπών, χωρίς τη γνωστή ιεραρχική κλίμακα εντολών και ελέγχου, όπως μας είναι γνωστά σήμερα. Οι ομάδες έχουν μεγαλύτερη υπευθυνότητα και λήψη πρωτοβουλιών, χωρίς να αυτονομούνται βεβαίως.

Από την άλλη, οι διοικήσεις των οργανισμών, αλλά και των βιβλιοθηκών, θα πρέπει να ανταποκρίνονται άμεσα στις απαιτήσεις και να επιτυγχάνουν την ισορροπία μεταξύ συνεργατικής και τοπικής στρατηγικής.

Οι συνεργασίες, αν λειτουργούν σε μακροπρόθεσμο σχεδιασμό, ωφελούν στη στρατηγική σε βάθος χρόνου, αξιοποιώντας με άριστο τρόπο τους πόρους και τις πηγές, παράγοντας καινοτομία και εξασφαλίζοντας την ανταγωνιστικότητα στο διεθνή στίβο.

Τελικώς, ωφελούν τους αποδέκτες του εγχειρήματος, δηλαδή τους αποδέκτες της αποστολής των βιβλιοθηκών, αναγνώστες και προσωπικό.

Σας ευχαριστώ.